

Írta: Mikus Gyula

Természetközelen

A természetjárás szerepe és jelentősége a gyermeknevelésben

Negyven-negyvenöt éve történt dolgokról lesz szó.

Életem és pedagógiai pályafutásom fontos, mondhatnám életbevágó eseményei Minden, ami ezután következett, ezzel kapcsolatos és talán mindezeknek következménye.

Szó lesz írásomban kudarcokról, sikertelen próbálkozásokról és olyan tapasztalatokról, amelyek szükségszerűen felhalmozódnak egy hosszú gyötrelmekkel is teli időszak alatt. Alapvetően a természetről lesz szó és ennek emberformáló erejéről. És megkísérlem teljesen őszintén bemutatni azokat a személyeket, akik történeteim szereplői, ma már meglett férfiak, akik 30-40-50 éve rendszeresen összejárnak, hogy felelevenítsék emlékeiket, újra meg újra megbeszéljék az eseményeket.

Lehet mondani, hogy ilyen szempontból mindaz, ami szóba kerül, találkozásaink tükré. Mondhatnám még azt, hogy az újraemlékezés kikényszerítette belőlem a számvetést. Kicsit önigazolásként szeretném leszögezni, hogy egy idő után, különösen akkor, ha hosszabb „összefoglaló időről” van szó, mindnyájunknak szüksége van a számvetésre, hogy ennek birtokában tovább folytassuk, vagy méltón fejezzük be, zárjuk le a megtett utat.

1958 őszén, mint kezdő gyakorló pedagógus, rendkívül nehéz fiúosztályt kaptam. A háború utolsó évében született nyugtalan, fizikailag fejlett, minden csínytevésre kész és igen rosszul tanuló, 44 kamaszból verődött össze a kis társaság.

Már az első hónapokban mi lettünk az iskola rémei. Véres verekedések, tanárok provokálása, lopások, rongálások, kisebb gyújtogatások, ablakbetörések és felsorolhatatlanul sokféle fegyelemsértés miatt állandóan fegyelmi bizottság előtt álltak az I/d. osztály tanulói. És mindennek a teteje, félévkor 28 gyerek bukott 36 tantárgyból. Alig mertem bemenni az iskolába. Mindent megpróbáltam, hogy javítsak a katasztrofális helyzeten, tűzzel-vassal, ahogy szokták mondani. Kezdetleges, főleg elméleti fegyvertáram valamennyi nevelési eszköze csődöt mondott. Idősebb, nagy pedagógiai rutinnal rendelkező kartársaim sajnálkozva mosolyogtak hiábavaló erőfeszítéseimen. Nyíltan az osztály feloszlásáról beszéltek.

Nem is tudom, hogyan vállalkozhattam ilyen helyzetben egy ötnapos tavaszi kirándulásra a Bakonyba.

Már az úton a „tradícióknak” megfelelően elég sok kellemetlenségem volt. Zircen, a múzeumban, gúnynevekkel írták tele a vendégkönyvet, majd teljes elkeseredésemet látva kitéptek és elhoztak két lapot, a másik oldalán egy indiai küldöttség kedves, szívélyes bejegyzésével.

Gézaházán vertünk sátoztábor a turistaháztól nem messze, egy gyönyörű tölgyesben, és fokozatosan megváltozott minden. Az esti táborútnál javulási fogadalmat tettek, és ünnepélyesen elégettük a zirci „corpus delictit”. Azután megbeszéltük az elkövetkezendő négy nap programját és órákig énekeltünk a hunyorgó parázs mellett. Ez volt az első kellemes élményem „hírhedt” osztályommal.

Egészen jó hangulatom lett, még a nyers, máskor talán nehezen bírható tréfáikat, takarodó utáni csínyeket is egészen elviselhetőnek találtam. Nem zavarta az első este kellemes benyomásait sem, hogy éjszaka a fiúk nem kis ijedtségére az egyik gyengébben felvert sátrat feldöntötték a szarvasok.

Másnap, ragyogó időben, szép túrát tettünk az „Ördögárok” romantikus sziklás medrében, fotókat készítettünk, megmásztak a Cseszneki vár romjait, elmeséltem a vár történetét és kis kerülővel vacsorára érkeztünk haza.

Vacsora után hirtelen támadt ötlet nyomán kidolgoztam egy éjszakai járőrverseny tervét. Úgy képzeltem el, hogy a délelőtti túra útvonalán, egészen az Ördögárok utolsó barlangjelzéséig 1-1 1/2 km-es távolságokra 2-2 főből álló állomásokat helyezek el. A 3-3 versenyzőből álló kis csoportnak teljes sötétségben (a versenyt pont éjfélkor indítottuk) csak egy zseblámpával világítva, némelyik szakaszon teljesen némán kell a tábori indítótól az utolsó állomásig, majd vissza a táborig lefutni a rendkívül nehéz útvonalat. Minden állomást érinteni kellett. A jelentkezést az állomásvezető aláírásával igazolta. Egy különösen nehéz, vizes terepszakaszon a csoport egyik tagját kb. 300 méteren át szállítani kellett. Az állomások a különleges feladatok teljesítését is értékelték.

Már az előkészítést is nagy lelkesedéssel fogadta mindenki. Alig tudtam összeállítani az állomásokat, mindenki versenyezni akart. Én az utolsó állomáson teljesítettem „szolgálatot”. Emlékszem, milyen hihetetlen izgalommal vártuk a táborból negyedóránként indított csoportokat. Bámulatosan rövid idő alatt tették meg a nappal is nehezen járható, néhol egyenesen életveszélyes versenytávot. E-gyések derékig estek a patakba, métereket csúsztak a síkos köveken, sziklákon, szidták egymást, mint a bokrot (már ahol szabad volt); az állomásokon röptében „fogták” az aláírást és nyargaltak tovább. Később se hitte el nekünk senki, hogy Selmeciek győztes csoportja 43 perc alatt tette meg az utat oda-vissza. A tapasztalt felnőtt turisták, terepversenyzők szerint ennyi idő alatt még nappal sem futható le az a terep. A fiúk természetesen büszkék voltak teljesítményükre és még hónapokig tárgyalták az érdekesebb mozzanatokat.

A verseny megteremtette az én tekintélyemet is. A közös főzések, beszélgetések, kötetlen táborúzi hangulat, jelzésnélküli utakon való tévelygések, az iskolában teljesen ismeretlen, közvetlen emberi kapcsolatot teremtettek a tanár és tanuló között. Sokkal jobban kezdtek érdekelni az egyéni sorsok, jobban megértettem az emberi hibákat, s ugyanakkor az emberi és pedagógiai tekintély növekedésével megnőtt az önbizalmam is. Olyan követelményeket támasztottam, amelyeknek végrehajtását a kirándulás előtt nem is remélhettem. A kirándulás negyedik napján középiskolás leányosztály érkezett a gézaházai turistaházba. A fiúk a napi túráról hazatérve a vártnál nagyobb érdeklődést tanúsítottak a leányok iránt. Tulajdonképpen Budapesten elég idejük volt az ilyen kapcsolatokra, és az együtt töltött négy év alatt nem is mutattak ilyen téren túl nagy önmegtartóztatást – mégis itt ez a futó kaland is valami különleges ízt kapott – lányokkal ismerkedni a Bakonyban. Két vagy három sátor legénysége takarodó után is erdei sétára indult. Én nem kerestem őket; lebontottam a sátrukat és a leszerelt sátor előtt megvártam őket. A sötétben, mérsékelt átkozódás mellett, érthetően – rosszul verték fel a sátrat. Tekintettel arra, hogy rosszul felvert sátorban nem szabad aludni, még néhányszor lebontottam, amíg a kívánt feszességet, megfelelő cövekelést, árkolást meg nem kaptam. Ettől kezdve általában nagyobb gondot fordítottam a sátorverés minőségére.

Sok minden történt az emlékezetes öt nap alatt. Ennyi idő után már keverednek az események. A jelentős összefolyik a jelentéktelennel. Egy bizonyos, ez a kirándulás alapvetően megváltoztatta pedagógiai értékrendszeremet. Bukott, fegyelmezetlen, sok kellemetlenséget okozó tanulókról kiderült, hogy lelkesen, minden akadályt leküzdve

versenyeznek, bajtársiasak, ragyogóan főznek, kitűnően tájékozódnak és különleges helyzetekben használható, sőt nélkülözhetetlen emberek. Az utolsó napon, értékelve a kirándulás tapasztalatait, ezt a véleményemet nem is titkoltam el, hogy növeljem az illetők önbizalmát, s egyéb területeken is mobilizálhassam akarati értékeiket.

Megváltoztatták a kirándulás eseményei és élményei az osztály struktúráját is. A bátor kezdeményezőkből, ügyes szervezőkből erőteljes vezetőgárda alakult ki, amely ismétlődő akcióink során teljes tekintéllyel irányította a későbbiekben kialakuló közösséget. Ha nem csal emlékezetem, Mach J., („C.H.”) Szabó Gy. („Tömő”) és Hrabák Béla kiemelkedése ezzel a kirándulással függ össze. Mind a három értelmes, fizikailag erős, ügyes munkásgyerek, akik minden helyzetben leleményesen hajtották végre feladataikat, s sohasem riadtak vissza a kezdeményezéstől.

A bakonyi túra után megváltozott hangulatban, jobban együttműködve, két hónapig kemény harcot folytattunk egy elviselhetőbb év végi bizonyítványért. Én is lelkesebben védtem tanulóimat az év végi konferencián és a 28 helyett csak 5 fiú bukott.

A következő tanév őszén jól megszervezett kirándulásunk volt a Börzsönyben. A három napos táborozás fénypontja ismét az éjszakai járőrverseny; könnyebb, de jóval hosszabb terepen. A versenytáv kb. 8 km-es, patakokkal megszakított, viszonylag sík terep. A hat állomáson hatalmas rönkfákat kellett átcipelni az út egyik oldaláról a másikra; sátrat vertek, fára másztak, sebesültet kötöztek a versenyzők. Mindezt éjszaka kellett végrehajtani, nagy gyorsasággal. A versenyt elkékvülve, a célba lerogyva, a tavalyi győztes hármas nyerte. Mint minden éjszakai versenyünkön, itt is történtek mulatságos dolgok. A verseny végeztével nem került elő két csoportunk. Keresésükre indultunk, Kóspallagon a templomtéren „mentettük meg” őket kb. 20 kutya meg-megújuló dühödt támadásától. Éjjel három óra körül csörtettek végig elég nagy zajjal a falun. Valamennyi szabadon lévő kutya az ismeretlenek nyomába eredt. A Templomtéren annyira körbefogták őket, hogy legjobbnak ítélték a versenyt feladni, csendben leguggolni és megvárni a hajnalt, vagy a felmentő csapatokat. Egy másik csoportunk eltévedt, és Kisinóc helyett Törökmezőn kötött ki.

Kisinócon új színfoltként többórás, ragyogó számháborút rendeztünk az egyik völgyben, a turistaháztól nem messze. Nekem, mint pártatlan bírónak kellett ide-oda száguldoznom, ellenőriznem a küzdelem tisztaságát. Egyébként feladatom nem volt túl nehéz, mert ez a társaság mind az éjszakai versenyeken, mind a számháborúban a jogtalan eszközöket mellőzte, becsületesen, férfiasan küzdött. (Ez a tulajdonság egyéb dolgaikban is jellemző volt rájuk a négy év folyamán.) Rendkívül komolyan vették, jól megtervezték, taktikailag is leleményesen, ügyesen kidolgozták a játékjárást, amelyet természetesen meg kellett ismételnünk, hogy a vesztes fél revans lehetőséghez jusson. Számos túrát szerveztünk együttesen vagy kisebb túracsoportokban, túravezetők irányításával a Börzsöny csúcsaira, de ezeken nem volt kötelező a részvétel. Volt olyan tanuló, akit a négy év alatt sem tudtam rászoktatni a természet passzív élvezetére, a tájban való gyönyörködésre. Az ilyenek szívesen vállalták a táborórséget, főztek, s a kirándulás egyéb programjában vették ki részüket aktívan. Egyesek itt is kitűntek sokoldalúságukkal, érzelem- és ismeretgazdagságukkal. Mach J., táboraink előkészítője, a terep legjobb ismerője, lelkesen részt vett valamennyi versenyünkön, hadijátékunkban, de legjobban szeretett csendes kis csoportok élén baktatni a hajnali vagy alkonyi erdőben, s a hangulatnak megfelelő verssorokat idézni. Egyébként ő, akinek rengeteg súrlódása volt a merev, formális szabályokhoz ragaszkodó emberekkel, a természetben azonnal lehiggadt, megnyugodott és itt minden szituációban jól eligazodott. Ezen a börzsönyi kiránduláson is adódott ilyen előre nem várt szituáció. Jóskát előre küldtük táborhelyet keresni, szalmát vásárolni. Szalmát még csak kapott volna, de vasárnap Kóspallagon senki sem volt hajlandó befogni a lovat és

fuvarozni. Barátunk még soha nem hajtott szekeret, de ezt is meg kell egyszer tanulni. Kis segítséggel befogta a lovat, s magyarul-orszul biztatva, sikeresen kifuvarozta a sátrakba való szalmát az erdőbe. Említett tulajdonságaiért nagyon kedvelték osztálytársai. Sok mindent megtanultak tőle, nem csupán az erdei életre vonatkozóan, de az irodalomról és művészetről is. Ugyanolyan biztonsággal tájékozódott a világirodalomban és képzőművészetben is, mint a Bakony, vagy a Börzsöny erdeiben. Az erdő nem csak MJ. nyugtalan természetére volt nyugtató hatású. Fizikailag kifáradt, de lelkileg, érzelmileg megnyugodott, lehiggadt az egész osztály. A kirándulások után mindig nagyobb volt az összetartás, szervezettség, fegyelem.

A szép Börzsönyi kirándulás után a kellemesen kezdődő év végig lényegesen jobb, zökkenő-mentesebb volt, mint az előző. Szervezettebb, magasabb színvonalú tanulmányi munkát végeztünk, s színesen, sokrétűen alakult az életerős, jó hangulatú osztály társadalmi élete is. Gyakran jártunk színházba, az osztály tanulóinak többsége aktív és eredményes sporttevékenységet folytatott. Ebben az időszakban már olyan bonyolult és gazdag volt a kollektíva élete, hogy nem a kirándulás, természetjárás volt a legjelentősebb, legfontosabb élményünk és elfoglaltságunk. A szabad, erdei élet szépsége, varázsa végig vonzotta azonban a társaságot. A legintenzívebb napjainkat a harmadik, negyedik évben is az erdei táboroknak köszönhattuk. Kirándulásaink továbbra is jól betöltötték a feszültség levezető biztosítószerepét, és mindig gazdagodtak valamilyen érdekes új formával. Tíznapos kerékpártúrát szerveztünk a Balaton körül. Kerékpárokon vittük magunkkal a sátrakat, bográcsokat, s napi 50-70 km-t karikáztunk az ország legesodálatosabb tájain. Végiglátogattuk a műemléktemplomokat, várromokat, s nagy kerülőket tettünk, hogy egy-egy betyárcsárdában, régi malomban megpihenjünk. Csodálatos éjszakai fürdés, csónakázások tették felejthetlenné a tíz napot. Mach J. most sem volt hűtlen állandó meglepetéseket produkáló szokásaihoz. Nyári munkája miatt nem csatlakozhatott hozzánk Budapesten, három nappal később eredt utánunk. Egy éjszaka alatt lekerékpározott, ólmos esőben, egész Szigligetig, és amikor felébredtünk láttuk, hogy ott szárítkozik a tűz mellett.

A IV/d. osztály utolsó kellemes kirándulási élményei ismét a Börzsönyhöz, Diósjenőhöz fűződnek. Itt már nem szerveztünk meg mindent, mint az első két évben, mindenki pihenni akart, kellemesen eltölteni az utolsó osztálykirándulás napjait. Napoztak, tréfálkoztak, kis csoportokban bolyongtak az erdőben, futballmeccset vívtak a közeli munkaterápiás intézet ápolóterápiáival, kártyáztak, énekeltek, és csupán a tradíció kedvéért szerveztük itt is a szokásos éjszakai járőrversenyt. Nem is sikerült úgy, mint az előzőek. Mégis örökre emlékezetes maradt a diósjenői kirándulás, minden résztvevő számára, a nevezetes tűzoltás miatt.

A kirándulás harmadik napján történt késő este. Én a semmittevéstől hamar elaludtam, s 11 óra körül a félrevert harangok ébresztettek. Kimászok a sátorból, sehol egy lélek. Otthagyták az égő tábor tüzet (ilyen soha nem fordult elő), és az egész osztály eltűnt valahová. A falu felől hatalmas lángok vöröslenek, és egyfolytában verik félre a harangokat. Osztályom is nyilván ott van, ahol a tűz ég; kezdtem ideges lenni, de csak nem hagyhatom egyedül a 12 üres sátrat, s a falu is jó négy kilométerre van tőlünk. Leültem szépen és kezdtem nézni a falu tüzet. Jó három órába telt, amíg eloltották. Csak ezután tért meg az osztályom kormosán, füstösen. Az elbeszélésekből, s másnap a falusi szemtanúk dicséretéből kiderült, hogy ők hozták rendbe a fecskendőt, ők verték szét az égő háztetőt, s az égő házból kihordták a teljes bútort. Illés és Mészáros bizony az életüket kockáztatták, amikor a dűledező háztetőről lökdöster le az égő gerendákat. A-mikor meglátták az első lángokat, mindenki elkezdett rohanni a falu felé. Állítólag csak lent a faluban vették észre, hogy nem vagyok köztük.

Hosszú ideig beszélgettünk még a „tűzoltásról”, s én mindig irigyeltem kicsit őket ezért az engedély nélküli, saját hőstettért, azt is sajnáltam, hogy nem láthattam őket az akció közben. Itt már érződött, hogy a négy év alatt többségükben férfiakká nőttek, akikben van felelősségérzet, s nehéz helyzetekben képesek önálló döntésekre. Az utolsó estén aztán, ezek a „férfiak” olyan sajátos, furcsa számháborút eszeltek ki, hogy hol az égnek állt a hajam, hol a hasamat fogtam a nevetéstől.

Egy hatalmas tölgyfa tetején kivilágított tőköt helyeztek el, alatta a fa hatalmas ágain, mint madarak üldögéltek a négyjegyű számokkal ellátott védők. A támadók a környező fákon, bokrokon helyezkedtek el. „Le kellett olvasni” a védőket, megszerezni a gyertyával kivilágított tőköt. Sok nevetséges jelenet, s nyaktörő mutatványok kísérték az éjszakába nyúló háborút. Rengeteget neveltünk, önfeledten játszottunk újra, s ez az egészen más hangulattal indult kirándulás végül is a régi, megszokott romantikus légkörben, lelkes hangulatban zárult.

Ha végezetül összegeznem kellene, hogy mit is jelentett a d. osztályos kollektíva számára a természettel való szoros kapcsolat, s a kirándulások tervszerűen felépített rendszere – legfontosabb elemként az egyszerű, természetes körülmények között szervezett akaratnevelő katonás életformát, s a játékos küzdelmeket, férfias versenyeket emelném ki. Ezekben alakult ki elsősorban a fiúkollektívákban oly fontos bajtársias fegyelem és önállóság. Az osztály jó szellemű kollektívává érése is a tábori élet és az erdei küzdelmek, versenyek lelkes hangulatában, nyílt, őszinte légkörében indult meg.

Ha nincsenek ezek az őszinte pillanatok, s az erdei tábortűz melletti egymásra találások, vallomások, talán megadtam volna magamat, s az első év sikertelenségeitől kiábrándulva tényleg beleegyezem az I/d. osztály felosztásába.

Vannak másféle kirándulások, úgynevezett városnéző autóbustúrák, rossz szállásokon való szorongással, szemeteléssel, gondnokokkal való veszekedéssel, unalmas múzeumlátogatásokkal. Én nem engedném meg az ilyen kirándulások szervezését. A középiskolás fiataloknak nem erre van szükségük, hiszen olyan nagy a hiány az igazi romantikában, az akaratnevelő szituációkban, férfias próbákban – egyáltalán, egy kis „spártai” életben. Cipeljék csak a sátrat, hátizsákot hegyre fel, völgybe le, aludjanak az erdőn, csípje szemüket a tábortűz füstje, szokják meg az erdő éjszakai zajait. Ez közelebb hozza őket egymáshoz, s ha nem kapnak állandóan mindent készen, érdekes és fontos lesz az egyszerű dolgokért való küzdelem is. A legborzasztóbb az unatkozó, elkényeztetett fiatal tehetetlenségét látni.